

РАЗОМ ІНІЙНІМ

Щомісячна газета Черкаського обласного благодійного єврейського фонду „Турбота поколінь – Хесед Дорот”
Видається з грудня 2000 року.

Елул 5785 – Тішрей 5786 вересень 2025 №9(285)

Свята місяця Тішрей

Місяць Тішрей – сьомий місяць від Нисана та перший місяць Нового року. Серед місяців року місяць Тішрей характеризується найбільшою кількістю свят.

Першого та другого Тішрея відзначають свято **Рош а-Шана** – Новий рік. Єврейське свято Рош а-Шана відзначається на честь створення світу, воно символізує початок нового року і завершення року, що минає. Прийнято вважати, що перше Тішрея – день завершення Творіння світу. Цього дня було створено людей – чоловіка і жінку. За переказами, перша людина була створена на шостий день Творіння і згіршила, скуштувавши плоди Древа Пізнання. Того ж дня людина подала перед судом Вс-вишнього і була засуджена. Але потім вирок був пом'якшений, і смерть замінили на вигнання з Раю. Тому день першого Тішрея вважається днем Суду. Цього дня всі творіння постають перед Судом Творця і Він визначає їхню долю на наступний рік.

Згідно з Торою, Рош а-Шана потрібно відзначати в перший день місяця Тішрей. Однак перші пророки ухвалили відзначати це свято два дні – 1 та 2 Тішрея (у 2025 році свято випадає на 23 та 24 вересня). Чому? В епоху Другого Храму (586 р. до н.е. – 70 р. н.е.) початок місяця та дні свят встановлювалися Судом на підставі свідчень двох свідків про новолуння. Відразу ж після освячення місяця у всі єврейські громади світу вирушали з Єрусалиму посланці, щоб повідомити про точну дату початку місяця, і відповідно до цієї дати там могли визначити дати єврейських свят. Іноді посланці затримувалися в дорозі і надто пізно діставалися віддалених громад. І якщо свідки не з'являлися в тридцятий день місяця, тоді він вважався священим, а також і день після нього. З цієї причини мудреці ухвалили, щоб у країнах розсіювання, поза Ерец Ізраель, всі свята відзначалися два дні, а не один, як сказано в Торі.

У дні Рош а-Шана сім'я збирається за столом, що прикрашають традиційні святкові страви. Звичайно, будь-яка людина хоче, щоб рік, що починається, був для нього хорошим, „солодким”. Ось чому цього дня на стіл подається багато страв, які символізують побажання „повного” і щасливого року.

Залежно від місцевих традицій, ці страви можуть змінюватися. Але майже всюди подають у єврейських сім'ях: рибу – символ родючості; баранячу або рибну голову – щоб бути на чолі, а не в хвості; моркву кружальцями – за формою та за кольором вона нагадує золоті монети – багатство; круглу солодку халу із родзинками – щоб рік був повним, здоровим; овочі та фрукти – на знак надії на рясний урожай; яблука та мед – шматочок яблука, вмочивши в мед, з'їдають на початку трапези відразу після хали, яку теж макають в мед, щоб рік був солодким та щасливим.

Багато що відбулося у перший день Рош а-Шана:

1. Вс-вишній створив перших людей, Адама та Хаву, і цим було завершено Творіння світу;
2. Адам і Хава були вигнані з Раю, і в них і у їхніх нащадків було відібрано безсмертя;
3. Народилися Каїн та Авель, і з кожним з них народилася його сестра-близнюк;
4. Каїн убив Авеля, коли вони були в полі;
5. Каїн та Адам розкаялися у своїх гріхах і були прощені;
6. Висохла суша після закінчення Потопу;
7. Зачала Сара і стала вагітною Іцхаком;
8. Зачали Рахель, дружина Яакова, і Хана, мати пророка Шмуеля, що були до цього безплідними;
9. Сталося жертвопринесення Іцхака на горі Морія, коли Іцхаку було 37 років, Аврааму – 137, а Сарі – 127;
10. Померла наша праматір Сара;
11. Народилася наша праматір Рівка, дружина Іцхака;
12. Йосеф вийшов із в'язниці і почалася його кар'єра в Єгипті, внаслідок чого він став другою людиною в державі;
13. У Рош а-Шана були скасовані тяжкі роботи, якими виснажували батьків наших у Єгипті;
14. Вигнанці, які повернулися на Батьківщину за часів Езри та Нехемії, відновили принесення жертв у Храмі;
15. Помер, освятивши ім'я Вс-вишнього, раби Амнон з Майнца, автор піюта „Унтане токеф”.

У другий день Рош а-Шана:

1. Перша субота припала на другий день Рош а-Шана;
2. Ноах вдруге випустив із свого ковчега голуба, щоб дізнатися, чи зійшли води Потопу, і голуб не повернувся до нього.

Десятого Тішрея ми відзначаємо свято **Йом-Кіпур** (2025 року – 2 жовтня) – День Спокути. За своїм характером і змістом він зовсім не схожий на решту свят року, і немає йому подібного в інших народів. Перша вказівка на це свято знаходиться у Торі. У цей день Моше отримав другі Скрижалі Завіту. Цього дня народ Ізраїлю був остаточнощений за гріх золотого тільця. Йом-Кіпур – день посту.

Цей день призначений для очищення від наших гріхів. Яким чином людина може звільнитися від своїх гріхів, очистити свою совість від усіх своїх поганих діянь? Тільки щирим каяттям, щирою сповіддю перед своєю совістю і перед Вс-вишнім. І в цьому особливість підходу єврейської релігії до гріха та очищення від гріха. Людина відповідальна за свої вчинки, і лише вона несе цю відповідальність. І дано людині вільний вибір, як чинити і який шлях у житті обрати. І якщо людина здійснила погане діяння по відношенню до іншої людини або ж згіршила в обов'язках своїх перед Вс-вишнім, вона сама може і повинна очиститися від своїх поганих діянь, від своїх гріхів. Якщо грішив по відношенню до іншої людини, він, перш за все, повинен відшкодувати завдані їм збитки, просити прощення у постраждалого і благодати про прощення.

Коли був Єрусалимський Храм все святкування і вся урочистість цього дня зосереджувалися і концентрувалися в Храмі, в урочистому та екзальтованому богослужінні, яке відправляв первосвященик. Після руйнування Храму та розсіяння народу в діаспори цей день набув особливого і суворого характеру, зберігаючи єдину форму та однаковий зміст у всіх країнах розсіювання та у всіх єврейських громадах. У центрі цього дня є абсолютний піст, спокій і особливі молитви. Двадцять п'ять годин триває піст. Заборонено їсти, пити і умиватися. Тільки той, кому за вказівкою лікаря не можна поститись, не постує.

П'ятнадцятого Тішрея починається тиждень веселого свята **Суккот** (у 2025 році перший день свята випадає на 7 жовтня) – свято куренів. У цих куренях євреї їдять та п'ють, зустрічають гостей та вивчають Тору усі сім днів свята. Навіть спати належить у курені. Серед трьох великих єврейських свят, присвячених виходу з Єгипту (Песах, Шавуот і Суккот – три пам'ятники свята, зазначених у Торі – *ред.*), Суккот посідає особливе місце.

Песах – це річниця виходу з рабства до волі, у Шавуот відзначаємо у річницю дарування Тори. Ці свята безпосередньо пов'язані з подіями особливого важливості у той період історії нашого народу та співвіднесені з певними днями року, коли ці події відбулися. На Суккот нічого подібного не сталося. Тим не менш, під час цього свята ми маємо радіти в ім'я радості. Більше того, Суккот – єдине свято, яке визначене у Торі як „час нашої радості”. Наші мудреці навчають, що ми святкуємо Суккот на подяку Вс-вишньому за те, що під час мандрівок народу Ізраїлю по пустелі його оточували хмари слави Творця.

Сорок років провели у них наші далекі предки у пустелі, просуваючись до Землі Обітованої. Їх не турбувала міцність даху над головою, ї ї супроводжували захисні „хмари слави”, і у скрутну хвилину вони покладалися на підтримку Вс-вишнього. Але, знайшовши свою Землю і оселившись у міцних, надійних будинках, вони щороку йшли на сім днів під покрівлю тимчасових хатин. Однак ми не переселяємося в курені на Песах, у час нашого Виходу, бо навесні це природно перебиратися на літні дачі. Ми робимо це восени, під час дощів і негоди, підкреслюючи тим самим, що мета нашого життя в куренях – лише виконання заповіді Вс-вишнього. Сьогодні, переходячи зі зручних будинків у неупорядковані курені, ми робимо це виключно на згадку про звільнення народу від рабства і славимо цим чудо Його і святе Його провидіння.

У Суккот прийнято набувати чотири види рослин (арба мінім) для виконання міцви свята. Серед цих рослин: арава (верба), адас (мирт), лулав (гілка фінікової пальми, що не розкрилася) і, нарешті, найголовніший плід – етрог (плід цитрусового дерева, зовні чимось нагадує лимон). Ці чотири види рослини уособлюють чотири типи євреїв, яких ми зустрічаємо в нашому повсякденному житті. Під час молитви євреї поєднують усі чотири види рослин разом і тільки так можна виконати міцву арба мінім. Ця міцва говорить нам що лише об'єднавшись, ми здатні встояти у цьому світі та відстояти своє право на існування.

Свята, що настають одразу після Суккот, називаються **Шміні Ацерет** та **Сімхат Тора** (у 2025 році – 14 та 15 жовтня). Назва свята Шміні Ацерет взята зі слів Тори: „У день восьмий (шміні) – святкові збори (ацерет) нехай будуть у вас!”

У Суккот Вс-вишній вирішує, чи рясні дощі будуть цього року. Однак ми не згадуємо про дощ у своїх молитвах аж до Шміні Ацерет. У книзі „Зогар” сказано, що вироки остаточно затверджуються на світанку Шміні Ацерет.

Свято Сімхат Тора (Радість Тори) відзначає завершення циклу читань тижневих розділів Тори протягом року. Цього дня ми читаємо заключний тижневий розділ Тори та знову починаємо читання з першого розділу.

Сімхат-Тора та Шміні-Ацерет – це одне й те саме свято. Тільки в діаспорі, де святкових днів завжди два, перший день присвячують святу Шміні Ацерет та молитві про дощ, а також читають поминальну молитву Ізкор. Другий день повністю присвячують Сімхат Тора. У Ерец Ізраель ці свята тривають один день, Сімхат Тора є частиною свята Шміні Ацерет.

У свято Сімхат Тора дістають з ковчега всі Сувої Тори, що є в синагозі, і влаштовують процесію з танцями і співом, сім разів обходячи навколо біми зі свитками і тріумфує протягом усього дня.

Веселих вам свят! Шана това! Гарного та солодкого року!

За матеріалами сайтів Інтернету.

Шана Това!

Нехай вам буде записано добре рішення суду Вс-вишнього на наступний рік!

„Яскравий Я”: новий сезон стартував!

14 вересня 2025 року приміщення ЧОБЄФ „Хесед Дорот” перетворилося на справжню країну дитинства: воно наповнилося дзвінким сміхом, жвавими голосами та радісними вигуками. Тут зібралися діти єврейської громади Черкас, аби відкрити новий сезон улюбленої програми „Яскравий Я” проєктив „AJT Junior” та „AJT Teens”, організованих спільно з Черкаською синагогою.

Цьогоріч на юних учасників чекає особлива подорож у світ символів. Два головні персонажі – Нешама (душа) та Гуф (тіло) – розпочали між собою суперечку: хто ж важливіший для людини? Це запитання й стане головною темою для роздумів, творчих завдань та досліджень упродовж усього року.

Програма „Яскравий Я” покликана допомогти дітям відкрити власний внутрішній світ, навчитися поєднувати духовне та матеріальне, відчути цінність гармонії між тілом і душою. Вона поєднує заняття з єврейських традицій і сучасну освітню модель STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics), яка не лише дає знання, а й формує навички креативності, логіки, винахідливості та командної роботи – саме ті, що допомагають бути успішними у житті.

На стартовій зустрічі діти вирушили у захопливу мандрівку станціями „Руки”, „Ноги”, „Голова” та „Тулуб”. Кожна зупинка вимагала активності й залучення різних частин тіла, а для кожної вікової групи підготували свої квести. Спільною ж для всіх була атмосфера радості, відкриття та співпраці.

Малювали й танцювали, стрибали й сміялися, розмірковували й творили – день промайнув як одна яскрава мить, залишивши в серцях лише тепло і натхнення. А смачне частвування стало фінальним акордом цього свята, подарувавши відчуття єдності та дому.

Попереду – новий рік відкриттів і випробувань. Учасники програми шукатимуть відповідь на головне запитання: що ж важливіше для людини – тіло чи душа? Та найцінніше те, що кожен відкриє свій власний „Яскравий Я”.

Фоторепортаж із заходу можна подивитися на сайті благодійного фонду <https://hesed-dorot.ck.ua/>.

Ірина Олексенко.

День пам'яті жертв Бабиного Яру

Бабин Яр вважається місцем початку Голокосту, перших масових убивств євреїв нацистами. Вісімдесят чотири роки тому в Бабиному Яру в північно-західній частині Києва почалися масові розстріли. 3 29 вересня по 11 жовтня 1941 року есесівці та їхні місцеві посібники вбили там практично все єврейське населення міста – понад 50 тисяч чоловіків, жінок та дітей.

Бабин Яр та Освенцим – найстрашніші та найвідоміші символи Голокосту. Трагедія Бабиного Яру змушує згадати знаменитий афоризм про байдужих, яких слід боятися більше ворогів.

Яр довжиною в два з половиною кілометри, що місцями досягає п'ятдесяти-метрової глибини, був відомий під цією назвою з 1401 року, коли якась шинкаря продала прилеглу землю домініканському монастирю.

19 вересня 1941 року частини вермахту увійшли до Києва. Перший розстріл у Бабиному Яру стався 27 вересня. Вбили 752 пацієнта розташованої неподалік психіатричної клініки. Нацисти, як відомо, вважали душевнохворих „людським сміттям”. Того ж дня окупаційна влада розклеїла по місту близько двох тисяч оголошень: „29 вересня єврейське населення міста до восьмої години ранку зобов'язане з'явитися в призначену точку збору з документами та цінними речами. За невиконання наказу – розстріл”.

Есесівці заарештували дев'ять провідних рабинів Києва та змусили їх виступити із заявою: „Після санобробки євреї та їхні діти будуть переправлені у безпечні місця”. Місцем збору було призначено Бабин Яр.

„Зі своїх домів вони виходили ще затемно, щоб дістатися раніше до поїзда та зайняти місця. З дітьми, що ревуть, зі старими і хворими... Зав'язані ривками клумки, обдерті фанерні валізи, залатані кошки, ящики з теслярськими інструментами. Бабусі несли, перекинувши через шию, немов гігантські намисти, в'язки цибулі – запас провізії на дорогу”, – згадує у романі-документі „Бабин Яр” письменник Анатолій Кузнецов.

29 вересня вранці поліцейські почали оточувати вулиці, якими мали йти їхні жертви, і сам Бабин Яр. Дорога, якою йшли євреї, отримала назву „коридор смерті”. Спочатку ніхто не здогадувався, що буде наприкінці маршруту, а потім люди опинилися у пастці.

Тих, хто добровільно не залишив свої квартири, примусово виводили німецькі поліцейські, які іноді вбивали людей прямо на місці.

Німці направляли євреїв, які перебували на єврейський цвинтар, ліворуч до огорожі сусіднього військового цвинтаря, де відбирали у них теплий одяг, ювелірні прикраси та документи.

Перекладач говорив євреям, що їх багаж буде доставлений залізницею. У цей момент багато жертв усвідомлювали, що на них чекає.

Люди опинялися у пастці, де з одного боку була стіна військового кладовища, а з іншого – кордон поліції.

На краю ділянки були пагорби, а між ними – вузькі проходи, через які євреїв загнали до центру Бабиного Яру. Там кілька команд СС, зондеркоманди 4а і 45-го поліцейського батальйону, розподілені вздовж південної частини Яру, розстрілювали євреїв пострілами в потилицю.

Колишній водій зондеркоманди 4а Фріц Хефер назвав „конвеєром” те, що відбувалося в Бабиному Яру: „Це був конвеєр, який не розрізняв чоловіків, жінок і дітей. Дітей залишали з матерями та розстрілювали разом із ними. Я спостерігав за цим недовго. Підійшовши до ями, я настільки злякався того, що побачив, що не міг довго туди дивитися. У ямі я побачив вже три ряди трупів, покладених протягом приблизно 60-ти метрів. Скільки шарів лежало один на одному, я не міг побачити”, – згадує Хефер.

За даними Меморіального центру, протягом першого дня було вбито 22 тис. осіб, а протягом другого – близько 12 тис. Згідно з наявними даними, німецькі загони за два дні розстріляли 33 771 єврея. Увечері 30 вересня солдати 113-го саперного батальйону підірвали краї Бабиного Яру, щоб приховати тіла, а потім, як показує ряд німецьких фотографій, близько сотні радянських військовополонених вивірнювали поверхню місця поховання.

До 11 жовтня розстріляли тих, хто не з'явився за наказом – ще близько 17 тисяч людей. Масові розправи у Бабиному Яру тривали до кінця окупації Києва – листопада 1943 року. Розстрілювали заручників, підпільників і партизанів, в'язнів Сирецького концтабору, що знаходився неподалік, циган і караймів.

(Закінчення на стор.1)

(Закінчення. Початок на стор.1)

10 січня 1942 року було вбито близько ста захоплених у полон матросів Дніпровського загону Пінської військової флотилії, 18 лютого 1943 року – гравці київського футбольного клубу „Динамо” Микола Трусевич, Іван Кузьменко та Олексій Клім, які брали участь у знаменитому „матчі смерті”.

Бабин Яр став місцем знищення п'яти циганських таборів. Там же був розстріляний 621 член Організації українських націоналістів, які виступали за незалежність України, у тому числі поетеса Олена Теліга та її колеги з редакції газети „Українське слово”.

У ніч на 29 вересня 1943 року в Бабиному Яру відбулося повстання 329 ув'язнених Сирецького табору, яких змушували відкопувати і спалювати трупи. Вісімнадцять чоловік з них зуміли втекти та врятуватися.

Точну кількість жертв, що лежать у гігантському масовому похованні, встановити не вдалося. Найбільш достовірною цифрою – 70 тисяч, але деякі джерела говорять про 100-120 тисяч.

Спогади очевидців. Актриса Діна Пронічева жила у Києві на вулиці Тургенєвської. Вона – одна з небагатьох людей, які вижили під час масових розстрілів. 29 вересня Пронічева планувала про-

День пам'яті жертв Бабиного Яру

вести своїх батьків Мирона Олександровича, Ганну Юхимівну Мстиславських та сестру Іду, а потім – повернутися до чоловіка додому.

Вона згадує, що вулицями міста рухалися великі маси людей, у тому числі старі та діти різного віку, несли з собою в основному речі та продукти харчування. Їх проводжали рідні та знайомі, українці, росіяни, громадяни інших національностей. Вулиці, що ведуть до місця збору – району біля цвинтарів, були заповнені.

Батьки Діни Пронічевої вийшли вперед і загубилися у натовпі, більше вона їх не бачила.

У Бабиному Яру їй вдалося врятуватися, тому що вона впала з урвища на тіла загиблих ще до пострілу і прикинулася мертвою. По тілах ходили німецькі офіцери та перевіряли, чи немає живих, і їй наступили на руку. Діна протягом трьох днів намагалася вийти за межі Бабиного Яру. На третій день їй вдалося сховатись у сараї. Однак власниця сараю повідомила про це німців – і Пронічева вдруге потрапила до Бабиного Яру. Цього разу її посадили у вантажівку, але в районі Шулявки Діні та її подрузі Любові Шамін вдалося вистрибнути. Вони ховалися у дружини двоюрідного брата Діни Пронічевої, а потім перебралися на Дарницю,

яка тоді була далекою околицею Києва. Після закінчення війни, у січні 1946 року, Діна виступила свідком на київському процесі, коли судили і стратили ряд німецьких офіцерів. Там вона розповіла про трагедію Бабиного Яру.

Ще одна, кому пощастило вижити – Геня Баташева. Вона розповіла, що на момент трагедії у Бабиному Яру їй було 17 років. Вона з подругою підійшла до німецького поліцейського і сказала, що насправді вона росіянка і попросила допомоги. Німець повірив і погодився сховати їх у своїй машині.

«Я сказала, що ми сестри, німці записали нашу адресу, а потім запитали прізвище. І тут, я думала, нам кінець. „Я, – кажу, – Баташева, а Маня – Чернецька” (була у нас сусідка у дворі з таким прізвищем). Німці здивувалися, а я їм на пальцях показую, не рідні ми, двоюрідні сестри. Посадили нас у машину, знаєте, „емка”, ззаду в неї таке віконце невеличке... Коли водій привіз нас з Манею на кут вулиці Мельникова і відпустив, ми не придумали нічого кращого, як вирушити додому на Тургенєвську», – згадує Баташева.

Черкаси, як і Київ, мали свій Бабин Яр. У місті під час Голокосту загинуло 8 000 євреїв. Біль-

шість із них страчували та ховали в ярах і протитанковому рову. Дехто залишився спочивати на дні Кременчуцького водосховища. Про страшні події 84-річної давнини у Черкасах довгий час не могли знайти жодного документу. Лише кілька наказів німецьких комендантів про створення єврейських гетто. Проте факт залишається фактом. У 1939 році в нашому місті за переписом проживало 12 тис. євреїв, а після звільнення від німецьких військ – майже нікого не залишилося. Події 1941-1942 років вдалося відтворити лише із спогадів очевидців. Їхні свідчення збирали по крихтах, співставляли із фактами. Найбільший внесок у цьому напрямку зробив краєзнавець Василь Страшевич. Саме він „розкопав” моторошні факти про страшні події, які відбувалися в Черкасах 84 роки тому.

В Черкаському обласному благодійному фонді „Хесед Дорот” зберігається мапа Черкас, де відмічені місця страт єврейського населення міста. Їх аж 12.

Пройшло 84 роки від дня трагедії в Бабиному Яру, і наш обов'язок – зберегти пам'ять про цю трагедію і передати її наступним поколінням.

За матеріалами сайтів Інтернет.

Українське слово з єврейською душею

походження.

12 жовтня 1956 р. Військова колегія Верховного Суду СРСР встановила, що письменника було заарештовано і розстріляно безпідставно, за сфальсифікованими матеріалами, а тому ухвалила: „Постанову НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 7 жовтня 1937 року щодо Кулика І.Ю. скасувати і справу за відсутністю складу злочину припинити”.

Реабілітація сталася посмертно. Залишилася літературна спадщина. Літературні псевдоніми – Р. Ролінато, Василь Роленко, Ральф, К. Ролінато. Кулик також автор перекладів „Листя трави” Вітмена, „Антології американської поезії” (1928), поезій американця Карла Сендберга „Дим і криця” (1931) та „Поезій” грузинського романтика Ніколоза Бараташвілі (1936), Апока Аполяна та ін.

Його прозові твори – „Пригоди Василя Роленка” (1929), „Чотирнадцята люлька” (1932), „Записки консула” (1934) – були досить популярними.

Про себе він говорив як про „середущого” поета, покладаючи надії на силу колективної праці, а не індивідуальних якостей. Його поетика – поетика „ми”, а не „я”.

Кулик прагнув оновлення світу, де всі стають рівними, не залежно від походження й статків, закликав до расової і міжнародної рівності. Але любов до України, української мови, мрії про щасливе майбутнє незалежної України не залишала його ніколи. Думки його „Пісні” – це наші думки сьогодні.

Матеріал підготувала Таміла Шапіро.

Український письменник, поет, прозаїк, перекладач, партійний і громадський діяч єврейського походження Іван Юліанович Кулик (за паспортом Ізраїль Юделевич, а за народженням Ізраїль бен Сгуда) народився 14 (26) січня 1897 р., в місті Шпола, Черкаської області, в родині меламеда, вчителя єврейської початкової школи – хедеру. Дитинство пройшло в Умані, де в Софійському парку подружився з місцевими українськими хлопцями і навчився розмовної української – більше він не мав де вивчати українську, адже російська була мовою навчання, мовою державного апарату і навіть в місцевих хедерах мусили використовувати державну російську мову, а не жаргон, як тоді називали їдиш.

З 1911 по 1914 роки навчався в Одеському художньому училищі.

В тому ж 1914 з родиною емігрував до США, де працював чорноробом. Брав участь у діяльності соціал-демократичної партії.

В 1917 р. повернувся в Україну, щоб стати учасником жовтневої революції і громадянської війни. Тут він одразу став активним більшовиком, на мітингах звертався до солдатів українською мовою. Восени 1918 р. Кулика заарештував гетьманат Скоропадського та засудив до страти, але після особистого знайомства з підсудним, Скоропадський оголосив помилування.

Кремлівські ідеологи для психологічної перемоги над українцями підтримали українське національне відродження, дали йому соціалістичні гасла і політику коренізації, українізації. Було прийнято рішення про українізацію держструктур і підприємств, яку планувалося закінчити до 1 січня 1926 р. Усі робітники та службовці підприємств та установ були зобов'язані вивчати українську мову під загрозою звільнення з роботи.

У 1920-их Кулик зробив запаморочливу кар'єру в партійних органах, брав активну участь у розбудові ВУСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників) та з ентузіазмом втілював партійні директиви в культурному житті. Для Кулика ук-

раїнізація була засобом, а не метою: новий українець мав стати зразковим інтернаціоналістом.

В 1932–1933 роках українізація була різко припинена. Та на цей час Іван Кулик мав вже достатній скарб поетичних та прозових творів.

На І Всеукраїнському з'їзді радянських письменників 1934 р. було створено Спілку радянських письменників України, а Кулика обрано її першим головою.

У 1937 він вже очолював Партвидав УРСР – головне видавництво КП(б)У, яке взяло під контроль все, що виходило й друкувалося в республіці.

Кулик встиг побути радянським консулом у Канаді, народним комісаром закордонних справ, пожити в Харкові у відомому сьогодні письменницькому будинку „Слово”. На піку своєї кар'єри Кулик верховодив культурним життям, однак „дилема націонал-комунізму” для нього вирішилася точно так само, як і для інших будівничих соціалізму в Україні: влітку 1937 його заарештували.

На день арешту, 27 липня 1937 р., Іван Кулик – член ЦК КП(б)У і ЦВК УРСР, директор Партвидаву ЦК ВКП(б)У. Але весь час сприймав це як висунення його на роль „рятувальника” українського народу.

В обвинувальному висновку відзначалося й таке: «...із 1925 р. був агентом англійської розвідки, якого завербували для роботи на користь Великої Британії представники „Інтелігенс сервіс” в Канаді під час його перебування там в ранзі консула СРСР». Самого вироку закритого судового засідання в судово-слідчій справі немає. Але є довідка про те, що Іван Кулик 7 жовтня 1937 р. „...осуджений за першою категорією... Вирок виконано 10 жовтня 1937 р».

Трохи раніше – 25 вересня 1937 р. – було розстріляно його дружину Люціану Піонтек, українську письменницю німецького

хідь. Атмосфера картини передає трагедію останніх миттєвостей перед смертю – шлях, який не можна змінити.

У 1969 році в США була випущена медаль на згадку про євреїв Волині, які загинули під час Голокосту. На її аверсі зображений старий єврей, що простягає руку у розпачі, а на реверсі – палаючий смолоскип і назви міст, де відбулися масові вбивства євреїв. Напис свідчить: „1 000 000 мучеників, 1 000 років, 100 громад”. Цей символ нагадує не лише про кількість жертв, а й про знищення цілих культурних світів, які мали тисячолітню історію.

Історія Голокосту – це не лише сторінка підручників. Це наша спільна пам'ять, яку можна і потрібно передавати у різний спосіб. Колекційні матеріали – марки, медалі та монети – стають своєрідною „мовою пам'яті”, доступною кожному. Використання зображень таких артефактів може поживити урок чи лекцію, зробити їх ближче до емоційного сприйняття. Предмети колекціонування можуть зацікавити і школяра, і колекціонера, і будь-яку людину, яка хоче глибше зрозуміти минуле.

Наталія Данилова (Львів), Володимир Бернштам (Ізраїль).

Від редакції. На сайті Черкаського обласного благодійного єврейського фонду „Хесед Дорот” (<https://www.hesed-dorot.ck.ua/>) в рубриці А ПОГОВОРИТИ опублікована стаття Володимира Бернштама „Єврейське життя у значках та медалях”.

Медалі та значки є частиною культурної спадщини єврейського народу. Вони відображають традиції, символіку та цінності, які передавалися з покоління до покоління. Це робить їх цінним матеріалом, який можна використовувати у викладанні єврейської історії. Аналіз того, як значки та медалі використовувалися в суспільстві (наприклад, як нагороди, пам'ятні знаки або символи статусу), може допомогти зрозуміти їх роль у соціальній структурі та культурних традиціях.

Автор цієї статті поставив собі за мету зібрати інформацію про „єврейські” значки та медалі, що випускаються в Україні та описати їх. Вже багато інформації зібрано і частина з неї опублікована, але автор розуміє, що має інформацію про невелику частину випущених артефактів. Тому автор звертається за допомогою до читачів газети та просить їх надіслати йому інформацію про єврейські значки та медалі якщо у них така є (fibern@gmail.com). Автор наперед вдячний тим, хто це зробить.

Як колекційні матеріали

розповідають про історію Голокосту

Тема Голокосту – одна із найтрагічніших сторінок ХХ століття. Її викладання у школах часто є схематичним та знеособленим. Пошук нових підходів до викладання цієї теми є необхідним та актуальним. Важливо шукати нові форми викладання – такі, що зворушують серце і допоможуть замислитися. Одним із шляхів поживлення процесу навчання, який пропонують автори цієї замітки, є використання колекційних артефактів: поштових марок, медалей, значків та пам'ятних монет, присвячених пам'яті жертв Голокосту. Ці предмети стають непростим джерелом інформації, а й емоційними символами, які допомагають глибше зрозуміти масштаб трагедії. Об'єкти, чи то марки, медалі чи коммеморативні монети, роблять події відчутними, наближають масштаб трагедії на емоційному рівні. Робота з такими артефактами дозволяє давати учням творчі завдання, що породжують аналіз, обговорення та емоційне сприйняття матеріалу, що вивчається. Нижче автори наводять два приклади використання поштової марки та медалі у процесі викладання історії Голокосту.

Розглянемо ізраїльську поштову марку 1983 року, де зображено репродукцію картини художника Йосефа Кузьковського „Бабин Яр. Останній шлях”.

Центральний образ – група євреїв, яких ведуть на розстріл в урочищі Бабин Яр у Києві. Попереду йдуть жінки з дітьми на руках, старі та підлітки. Їхні особи висловлюють страх, розпач і безви-

Як євреї квантову фізику винайшли

Квантова механіка – одна з найбільш революційних областей фізики, що перевернула наші уявлення про природу реальності. Багато її основоположників були єврейського походження, і їх внесок у розвиток науки неможливо переоцінити. Давайте познайомимося з цими геніями та їх відкриттями.

Макс Борн (1882-1970). Макс Борн народився у Бреслау (нині Вроцлав, Польща) у сім'ї євреїв. Він зробив вирішальний внесок у формування математичного апарату квантової механіки. Запропонував ймовірнісну інтерпретацію хвильової функції, яка стала основою для розуміння квантової невизначеності. В 1954 р. Борн був удостоєний Нобелівської премії за свою роботу в галузі квантової механіки.

Також він зробив внесок у розвиток матричної механіки та працював над концепцією квантових операторів. Його праці вплинули на розвиток фізики XX століття, а його учні стали одними з провідних фізиків свого часу. Крім того, Борн розробив формалізм, що дозволив суворо описувати процеси розсіювання квантової механіки. Його роботи виявилися ключовими для подальшого розвитку квантової хімії та квантових обчислень.

Альберт Ейнштейн (1879-1955). Альберт Ейнштейн народився у місті Ульм, Німеччина, у єврейській родині. Хоча він відомий насамперед завдяки теорії відносності, його внесок у квантову механіку також величезний. В 1905 р. він пояснив фотоелектричний ефект, що підтвердило корпускулярну природу світла і заклало основу для квантової теорії. За це відкриття він отримав Нобелівську премію 1921 р.

Ейнштейн також брав участь у дискусіях про природу квантової механіки, запропонувавши знаменитий парадокс ЕПР (Ейнштейн-Подільський-Розен). Незважаючи на скептичне ставлення до ймовірнісної інтерпретації, його роботи призвели до розвитку квантової заплутаності та сучасних квантових технологій. Крім того, він заклав основи лазерної фізики, передбачивши індуковане випромінювання, а також брав участь у створенні статистичної інтерпретації Бозе-Ейнштейна, яка пояснювала б поведінку квантових газів. Його ідеї також відіграли важливу роль у розробці квантових сенсорів та сучасних методів виміру.

Поль Дірак (1902-1984). Поль Дірак народився в сім'ї англійця та єврейки у Брістолі, Великобританія. Його внесок важко переоцінити. Він сформулював рівняння Дірака, яке описує поведінку ферміонів та передбачив існування антиматерії. Це рівняння поєднує квантову механіку та спеціальну теорію відносності.

Його роботи призвели до розвитку квантової електродинаміки та розуміння спина електронів. 1933 р. Дірак отримав Нобелівську премію за фундаментальний внесок у теоретичну фізику. Він також розробив теорію дірок у напівпровідниках, що стало основою створення сучасних електронних пристроїв. Крім того, він запровадив концепцію комутаторів у квантовій механіці, що стало основою для квантової теорії поля та сучасної фізики елементарних частинок.

Річард Фейнман (1918-1988). Фейнман народився у Нью-Йорку у сім'ї єврейських іммігрантів. Він був одним із творців квантової електродинаміки, розробивши діаграми Фейнмана – потужний інструмент для візуалізації взаємодій елементарних частинок. Його ідеї вплинули на розвиток квантової теорії поля та обчислювальних методів у фізиці.

Євреї – народ особливий, і урочистості у них особливі, кожне з яких несе своє світоглядне (національне або релігійне) навантаження, змушуючи представників цієї унікальної нації наново занурюватися в історичні події, віддалені тисячоліттями.

1. Єврейські свята є єдиними пам'ятними датами, під час яких офіційно забороняється жалоба. Однак при цьому потрібне неухильне виконання характерних лише для них традицій, заповідей, які наказують Тора та мудреці.

2. Єврейські свята поділяються на три категорії. Тора встановлює першу категорію урочистостей. Наступні – які ввели мудреці із зазначеними відповідними заповідями та обов'язками. Завершують список дати, що діють лише на основі традиційних звичаїв.

3. До першої групи відносять Шабат, два судні дня Рош а-Шана (Новий рік) та Йом Кіпур (День Спокути). Сюди ж входять три паломницькі свята: Песах, Шавуот, Суккот та початок нового місяця (день молодика) Рош Ходеш.

4. Друга категорія, яку запровадили мудреці, набагато скромніша. До неї віднесено лише дві урочисті дати: Пурім і Ханука.

5. Завершують список загальноєврейських урочистостей Ту бі Ав, Ту бі Шват та Лаг ба Омер. Як бачимо, це просто дати – 15 Ава, 15 Швата та 33 день Омера. Хіба що, 15 Швата має другу назву – Новий рік дерев.

6. Слід зазначити, що перелічені свята доповнюються пам'ятними днями, що відзначаються у деяких громадах, призначених на честь деяких подій, очевидними яких були виключно члени тих самих громад.

7. Список основних єврейських урочистостей відкриває суботній Шабат. Він призначений на згадку про день відпочинку, влаштований Творцем після шести днів творіння. Враховуючи зв'язок свята із самим Вс-вишнім, у його ході євреям заборонено здійснювати будь-яку роботу, причому список заборон містить 39 пунктів.

8. Слідом за Шабатом за кількістю святкувань слідує Рош Ходеш або день молодика, коли євреї зустрічають початок нового місяця за своїм календарем. У період існування Синедріона цим часом

Крім теоретичних відкриттів, Фейнман був видатним популяризатором науки. Його лекції з фізики стали класикою, а ідеї в галузі квантових обчислень передбачили сучасні розробки в цій галузі. Крім того, він запропонував концепцію квантового комп'ютера та вивчав фізику низькотемпературних надпровідників. У межах своїх досліджень він також зробив внесок у теорію суперфлюїдності гелію та квантової турбулентності, що вплинуло на сучасні технології квантових обчислень та квантової криптографії.

Джон фон Нейман (1903-1957). Джон фон Нейман народився у Будапешті, Австро-Угорщина, у єврейській родині. Він зробив величезний внесок у математичні основи квантової механіки. Він розробив формалізм з використанням гільбертового простору та алгебри операторів, що стало основою для суворого математичного опису квантових систем.

Крім того, його роботи в галузі квантових вимірювань та квантової логіки стали фундаментом для сучасних досліджень у галузі квантової інформації та квантових обчислень. Він також першим описав квантову декогеренцію – явище, що пояснює перехід квантових систем у класичний стан. Крім цього, він розробив математичний апарат, застосовуваний до квантової теорії ігор та квантових алгоритмів, що стало важливим для сучасних розробок у галузі штучного інтелекту.

Євген Вігнер (1902-1995). Євген Вігнер народився у Будапешті, Австро-Угорщина, в єврейській родині. Вігнер розробив концепцію симетрії у квантовій механіці та теорію уявлень груп, що стало важливим інструментом у фізиці елементарних частинок. Він також запропонував ідею про роль спостерігача у квантовій механіці, що призвело до філософських дискусій щодо природи реальності.

У 1963 р. Вігнер отримав Нобелівську премію за роботи в галузі теорії ядра та елементарних частинок. Його внесок у науку продовжує впливати на сучасні дослідження у фізиці, включаючи теорію спонтанного порушення симетрії, що є ключовим елементом сучасної теоретичної фізики. Він також розробив метод Вігнера для опису квантових систем у статистичній механіці та сформулював теорему про збереження ймовірності у квантовій теорії.

Роберт Опенгеймер (1904-1967). Роберт Опенгеймер народився у Нью-Йорку, США, у сім'ї німецько-єврейських іммігрантів. Опенгеймер, найбільш відомий як керівник Манхеттенського проекту (створення атомної бомби – *ред.*), також зробив внесок у квантову механіку та квантову теорію поля. У 1930-х роках він займався дослідженнями в галузі взаємодії частинок високої енергії, передбачивши явище тунельного розпаду частинок, що стало важливою частиною сучасної ядерної фізики.

Крім того, Опенгеймер розробив ідеї щодо формування чорних дірок, задовго до появи суворих математичних моделей. Його спільні роботи з Хартлендом Снайдером у 1939 р. передбачили гравітаційний колапс масивних зірок. Цей внесок став основою для сучасних досліджень у галузі астрофізики. Він також запропонував формалізм Опенгеймера-Фейнмана, який описує поведінку квантових систем у сильних полях.

Мюррей Гелл-Ман (1929-2019). Мюррей Гелл-Ман народився в Нью-Йорку, США, в єврейській родині з корінням з України (батько з Хоросткова, Тернопільської області, мати з Янова, нині село Базальтове Рівненської області – *ред.*) Гелл-Ман зробив значний внесок у

розвиток квантової теорії, особливо у фізику елементарних частинок. Він запропонував концепцію кварків – фундаментальних частинок, з яких складаються протони та нейтрони. Його модель спричинила сучасну стандартну модель фізики елементарних частинок.

За своє відкриття Гелл-Ман отримав Нобелівську премію 1969 р. Його роботи призвели до розвитку квантової хромодинаміки та розуміння структури матерії на субатомному рівні. Згодом він займався міждисциплінарними дослідженнями, пов'язуючи закони фізики з теорією складності та еволюцією Всесвіту. Він також розробив восьмищільну модель класифікації адронів, відому як „вісімковий шлях”.

Володимир Фок (1898-1974). Володимир Фок народився в Санкт-Петербурзі, Російська імперія, в сім'ї з єврейським корінням. Фок зробив важливий внесок у розвиток квантової механіки та квантової теорії поля. Він розробив метод Фока для опису багаточасткових систем у квантовій механіці та ввів поняття Фоківського простору, що використовується в теорії збурень.

Його роботи вплинули на розвиток релятивістської квантової механіки та квантової електродинаміки. Він також сформулював рівняння Фока, що є узагальненням рівняння Дірака. Фок займався філософськими аспектами квантової теорії, аналізуючи проблеми детермінізму та інтерпретації хвильової функції. На додаток до цього, він зробив внесок у розвиток методів канонічних перетворень у квантовій механіці.

Лев Ландау (1908-1968). Лев Ландау народився в Баку, Російська імперія, в єврейській сім'ї. Ландау зробив фундаментальний внесок у квантову механіку, квантову електродинаміку і теорію надплинності. Він розробив теорію фазових переходів другого роду та запропонував діаграму Ландау для опису критичних явищ у фізиці конденсованого стану.

1962 р. Ландау отримав Нобелівську премію за внесок у теорію конденсованих середовищ, зокрема за пояснення надплинності гелію. Він також розробив теорію фермі-рідини, що описує взаємодію електронів у металах. Ця теорія лежить в основі сучасних досліджень у фізиці твердого тіла. Ландау також розробив математичне формулювання квантової механіки у вигляді рівнянь руху у фазовому просторі.

Яків Френкель (1894-1952). Яків Френкель народився в Ростові-на-Дону, Російська імперія, в єврейській сім'ї. Френкель займався дослідженнями в галузі квантової механіки твердих тіл та фізики кристалів. Він розробив концепцію квазічастинок та запропонував модель екситонів – пов'язаних станів електрона та дірки у напівпровідниках.

Його роботи в галузі теорії напівпровідників та металів надали значний вплив на розвиток сучасної нанотехнології та напівпровідникової промисловості. Френкель також досліджував процеси дифузії у кристалах та запропонував пояснення механізму пластичної деформації матеріалів. Він також розробив модель тунельного ефекту у напівпровідниках.

Єврейські вчені зробили фундаментальний внесок у розвиток квантової механіки, заклавши основи розуміння природи матерії та енергії. Їхні відкриття не лише змінили науку, а й призвели до створення технологій, без яких неможливо уявити сучасний світ – від лазерів та транзисторів до квантових комп'ютерів та квантової криптографії. Їхній геній і звазіть є джерелом натхнення для майбутніх поколінь вчених.

За матеріалами сайта isralove.org.

25 фактів про єврейські свята

вважався момент небесної парафії помітного серпа молодого Місяця. Звідси починалися обчислення календарних дат майбутніх єврейських урочистостей. Нині момент першої появи Місяця підраховується астрономами.

9. Песах – щорічне семиденне свято, встановлене на честь великого Виходу, тобто звільнення євреїв від єгипетського рабства. Усі дні Великоднього тижня мають своє ідеологічне навантаження. Головною особливістю є табу на вживання продуктів, що зазнали процесу бродіння, яких ще називають квасними.

10. Лаг ба Омер присвячений роковинам з моменту смерті великого єврейського мудреця Шимона Бар Йохая. Пізніше свято доповнили датою припинення епідемії, яка вбила 24 тисячі учнів іншого мудреця, рабі Аківи. Слід зазначити, що каббалісти внесли до нього традицію розпалювання багаття.

11. Шавуот згадується як день дарування Тори. Одним із звичаїв його святкування в минулі часи було принесення до Храму перших плодів дерев.

12. Рош а-Шана – це єврейський Новий рік. Це свято несе підвищене смислове навантаження, адже воно вважається днем інавгурації самого Творця, а також створення людини. Як державна дата – це Судний день, коли винисилися вирoki. Традиційно його відзначали сурмлінням у шофар, а також подовженням читання молитов.

13. Йом Кіпур – свято, нерозривно пов'язане з Рош а-Шана. Він вважається датою затвердження вирoku, який був винесений у Судний день, і водночас днем Спокути, коли кожен єврей зобов'язаний покаятися. Історія свята сягає корінням у період Виходу з Єгипту, у момент, коли частина євреїв припустилася помилки, почавши за відсутності Мойсея поклонятися золотому тільцю. Вважається, що саме в цей день юдеям були даровані другі скрижалі заповіту.

14. Суккот – це одне свято, пов'язане з Виходом євреїв з Єгипту. Його невід'ємною частиною є будівництво куренів, які називаються суккі, де

влаштовують застілля і навіть ночують.

15. Проживання в куренях євреям наказано мудрецями, щоб вони пам'ятали про „хмари слави”, які супроводжували та оберігали євреїв у період їхнього блукання пустелею. Цікаво, що Суккот є одним із найтриваліших єврейських свят. До нього доданий восьмий день – Шміні Ацерет, основною заповіддю якого вважається радість.

16. Ханука – свято чуда храмового семисвчника. Ця подія відбулася після перемоги Макавеїв над елліністами, які спробували змінити культурно-релігійний вигляд єврейської держави. У період свого правління греки розорили Храм, причому процес його спустошення зайшов настільки далеко, що у переможців не знайшлося необхідної кількості спеціальної олії, щоб запалити семисвічник-менору. Вони зуміли знайти один глечик з маслом, якого вистачило б на добу горіння менори. Однак сталося диво: світильник продовжував світити цілих вісім днів, яких вистачило для виготовлення нової олії. Щоб євреї пам'ятали про цю чудову подію, мудреці наказали щорічно запалювати ханукальний світильник і вимовляти в ці дні хвалебну молитву Агелъ.

17. Ту бі Шват – свято, що розділяє врожаї минулого і наступного сезонів. Усі плоди, що дозріли після нього, відносяться вже до врожаю чергового річного циклу. Недарма Ту бі Шват називають Новим роком дерев.

18. Пурім відзначається на честь порятунку юдеїв, що перебували в перському полоні, від повного знищення, задуманого царським радником Аманом-амалектіянином. Масовій загибелі своїх одноплеменників завадила дружина царя Ахашвероса Естер – жінка, яка мала єврейське коріння. З того часу свято відзначається читанням книги Естер та роздачею подарунків незнакомим. Чоловікам дозволяється пити стільки, доки не зможуть відрізнити благословення на Мордехая від прокляття на Амана.

19. У Єрусалимі, який був центром духовного життя, кожен житель країни повинен був духовно

популярні в Ризі, але рецепт Кунце виділявся завдяки цілющій силі. Оригінальний склад включав лише 16% алкоголю, а сам напій більше нагадував медичну настойку, ніж традиційний спиртний аперитив.

З роками рецепт зазнавав змін, а до середини XIX століття бальзам набув того вигляду, який ми знаємо сьогодні – насичений чорний колір та міцність у 40-45%. Важливу роль у цьому відіграв промисловець Альберт Вольфшміт, який модифікував рецепт, зробивши напій міцнішим і популярнішим не тільки як лікарський засіб, але і як еліксир, що зігріває.

Незважаючи на війни та історичні перипетії, коли оригінальний рецепт було втрачено, ризькі майстри у 1950-х роках змогли його відновити, створивши сучасний варіант „Ризького чорного бальзаму”. Сьогодні цей напій включає 24 інгредієнти і є спадщиною як аптекарської майстерності, так і багатотисячолітньої ризької традиції.

Гоша ПОТ.

Ризький бальзам насправді – єврейський

Історія створення ризького бальзаму огорнута таємницями та легендами. Немає достовірних відомостей про те, як саме відомий аптекар Абрам Кунце, чи, можливо, просто народний знахар, розробив цей унікальний трав'яний напій. Однак існує історія, що саме його бальзам врятував життя імператриці Катерині II, коли вона проїжджала через Ригу у 1764 р. Нічого не допомагало монархині, що страждала від шлункових болів, і тільки цілюща настоянка Кунце повернула її здоров'я. На знак подяки, хоч і значно пізніше, у 1789 р. Катерина дарувала аптекарю ексклюзивне право на виробництво його бальзаму. Кунце не зупинився на досягнутому, активно просуваючи свій продукт як універсальний засіб від багатьох хвороб, починаючи з лихоманки і закінчуючи складними ранами. На той момент бальзами були

Будинки Житомирських – перше двоповерхове приватне володіння в Черкасах. Це там, де вже без малого років 60 „новий корпус” колишнього медучилища.

„Мій дід, Лейба Лемілович (Лев Леонідович) Житомирський, був шанованою у Черкасах людиною, купцем Першої гільдії, власником одного з найкращих у місті будинків та великого мануфактурного магазину”, – розповідає у своїх мемуарах зі скромною назвою „Просто життя” дослідниця-архівистка Сара Житомирська (1916–2002). Здавалося б – ну й подумаєш – один із провінційних капіталістів, нащадків якого змело зі сцени історії більшовицьким переворотом... А ось і не змело!”

Цими словами розпочинається блискуча краєзнавча розвідка журналіста Максима Степанова, яка втілилася в публікацію „Черкаси, Конан Дойль і пролетарська кар’єра дітей капіталіста”, надруковану „Вечірніми Черкасами” від 23 січня 2013 року. Присвячена вона династії колишніх власників першої місцевої двоповерхівки, збудованої 1870 року на місці, де вже не одне десятиліття корпус медучилища – медколеджу – медакадемії.

Та якщо життєвий шлях самого Лева Леонідовича видався хоча й успішним, та нічим надто не примітним, то історія його нащадків могла б стати ідеальною ілюстрацією глобальних суспільних змін на прикладі однієї місцевої єврейської родини. Але

Житомирські

переповідка позбавлена сенсу: в бібліотеці статтю Макса знайти не складно. Щиро рекомендуємо тим, хто „хоче знати більше”.

1914 рік разом зі старшим братом Леонідом Володимир вида-

вав газету „Черкаские отклики”. Цей часопис прославився тим, що у ньому вперше в імперії під назвою „Мир пришлого” друкувався роман Конан Дойля „Загублений світ”. Судячи з усього публікації були, як це називається нині, піратськими. Прийшов вік, і Сара Житомирська закінчила істфак Московського університету, вийшла заміж, народила двох дітей. Після війни працювала у відділі рукописів бібліотеки ім. Леніна – спочатку як співробітник, потім як завідувачка. 1985-го її звільнили за те, що надавала можливість знайомитися з рукописами усім фахівцям, а не лише „спеціальним”. Мало того, її вигнали з партії за дивним тоді, а зараз – то й не дуже, формулюванням: „за грубі порушення у використанні документальних матеріалів, що призвели до витоку інформації за кордон”. На те виходить, що історія Росії і СРСР „в оригіналі” – надто секретна інформація.

За своє довге життя Сара Володимирівна систематизувала й опублікувала тисячі документів, пов’язаних із декабристами, письменниками, науковцями. Але вершина її літературної роботи пов’язана не з чужими іменами, а близькими від народження. Мемуари на 600 сторінках – чи не найкраща неакадемічна книга з тих, у яких згадується наше місто добільшовицьких часів.

За своє довге життя Сара Володимирівна систематизувала й опублікувала тисячі документів, пов’язаних із декабристами, письменниками, науковцями. Але вершина її літературної роботи пов’язана не з чужими іменами, а близькими від народження. Мемуари на 600 сторінках – чи не найкраща неакадемічна книга з тих, у яких згадується наше місто добільшовицьких часів.

Бабушка — Хая Сарра Житомирская. 1910—1911. Черкасси

Дід — Лев Леонідович (Лейба Лемелевич) Житомирський. 1910—1911. Черкасси

Штетли Черкащини

(Продовження. Початок в №1 (277), 2 (278), 3(279), 4(280), 5(281), 6(282), 7(283), 8(284))

Сарни – село в Уманському (до 2020 р. – Монастирищенському) районі Черкаської області. З 1793 р. – у складі Російської імперії. У 19 – початку 20 ст. – містечко Липовецького повіту Київської губернії.

У 1897 р. у Сарнах проживало 1555 євреїв (48,2%), 1920 р. – 520, 1923 р. – 563 єврея. У 1870 року в Сарнах діяла одна синагога, а в 1914 р. – три синагоги.

Головою міщанської управи був М.А. Беркович, членами – І.М. Клейман, Г.І. Клібанер.

У 1914 р. євреям належали обидва склади аптечних товарів, обидва лісові склади, 16 лавок (у т. ч. всі три бакалійні, всі сім селянської мануфактури).

Єдиним лісопромисловцем був Мошко Барім. Шимон Котляр утримував вальцевий млин.

Влітку 1941 р. Сарни зайняли частини вермахту. На початку червня 1942 р. євреї містечка були депортовані в Монастирище і там розстріляні.

В Сарнах народилися.

Давид Рафаїлович Бергельсон – єврейський письменник, драматург. Член президії Єврейського антифашистського комітету. Вважався найбільшим прозаїком-соцреалістом, який писав на ідиш. Заарештований у 1949 році та розстріляний у 1952 році у справі Єврейського антифашистського комітету.

Герш Бенціонович (Григорій Борисович) Інгер – радянський художник, відомий ілюстраціями творів Шолом-Алейхема. Член Спілки художників СРСР. Роботи Григорія Інгера є у Третяковській галереї, Єврейському музеї Парижа та ін.

Двойра Шулімівна (Віра Соломонівна) Хорол – радянська поетеса, писала на ідиш.

Рижанівка – село у Звенигородському районі Черкаської області. Відомо з 17 ст. У 17–18 ст. – у складі Речі Посполитої. З 1793 – у складі Російської імперії. В 19 – початку 20 ст. – містечко Звенигородського повіту Київської губернії.

У 1800 р. в Рижанівці проживало 27 єврейських сімей, у 1859 р. – близько 2000 євреїв, 1897 – 1374 євреїв (33%), 1906 – 1196 євреїв (29%), 1913 – близько 2500 євреїв, у 1923 – 592 єврея, у кінці 1920-х рр. – більше 300 єврейських сімей.

Євреї жили у Рижанівці з 17 ст. Основними заняттями були ремесла, торгівля сіллю, кіньми, великою рогатою худобою, оренда.

На початку 19 ст. у Рижанівці було відкрито дві синагоги (одна з них була подарована у 1827 року громаді Йоною Мендельсоном).

У 1851 р. євреям належали млин, винокурня, хлібні магазини. Євреї володіли 100 будинками. 1860 року під час пожежі згоріло 60 єврейських будинків.

Євреї Рижанівки постраждали також під час пожеж 1864 та 1873 років.

У 1860-х роках. євреї платили питний оброк.

З 1876 року рабином у Рижанівці був Йосеф-Єгуда Вайсбурд. У 1882 р. старостою однієї з синагог був Міхель Йосефів Сігалов, старостами в іншій синагозі в кінці. 19 ст. були Аврум Карнаух та Менахем Бавський.

У 1903 у Рижанівці було відкрито ще одну синагогу, рабином у якій був М. Сігалов. У 1906 діяло єврейське училище (керівники Туркот та Айзенберг).

На поч. 20 століття багато євреїв Рижанівки виїхали до інших країн. 1913 року вихідцями з Рижанівки в США було організовано благодійне товариство.

У 1913 р. у Рижанівці було відкрито єврейське товариство взаємного кредиту.

1914 року голова міщанської управи в Рижанівці був Зейл Пінкович Крайз, членом управи – Пінь Абович Лещинер. Євреям належали обидва склади аптечних товарів, обидва лісові склади, обидва млини, єдина кравецька майстерня, 35 лавок (у т. ч. усі 12 мануфактурних, усі 5 хлібних, усі 9 бакалійних).

У 1918–20 р. у Рижанівці пройшло кілька погромів, під час яких багато євреїв загинули. У травні 1918 погром влаштували частини німецької армії (загинули 7 євреїв), у вересні 1919 – частини Добровольчої армії (загинули 9 євреїв), у листопаді 1920 погром учинила банда отамана Цветковського (жертвами стали 9 євреїв).

У Рижанівці було організовано загін єврейської самооборони, який у 1920 р. приєднався до бригади Г.І. Котовського.

У 1920 р. у Рижанівці було створено сільгосподарська комуна, що стала у 1930-х роках. колгоспом ім. Григорія Петровського. У 1920-х – поч. 1930-х років серед євреїв було багато ковалів, мотузників, шевців). Євреям належали бакалійно-мануфактурна лавка, пекарня, заїжджий двір.

У 1930-х роках. головою сільради став Михайло Наумович Гутмакер, який воював у бригаді Г.І. Котовського.

Єврейське населення Рижанівки було знищено під час Голокосту. Після 1945 р. в село повернулася невелика частина єврейського населення, проте незабаром євреї виїхали до інших населених пунктів.

Єврейський цвинтар у Рижанівці, зруйнований у період окупації, був остаточно знищений під час будівництва кошари колгоспу ім. Ворошилова, при якому використовувалися мацеві (могильні плити – ред.) з єврейського цвинтаря.

Руська Поляна – село міського типу (з 1965 р.). У 19 – поч. 20 ст. – село Білозерської волості Черкаського повіту Київської губернії.

У 1864 р. у селі проживало 230 євреїв (8%). Наприкінці 19 – поч. 20 ст. в Руській Полянці було єврейське населення через близькість волосного центру, містечка Білозір'я.

У 1900 р. діяла синагога. У 1913 р. євреям належали всі 4 лісові склади, єдина лавка готової селянської сукні, обидві мануфактурно-галантерейні та 2 з 3 бакалійних лавок.

Стеблів – село у Звенигородському (до 2020 р. – Корсунь-Шевченківському) районі Черкаської області. З 1793 – у складі Російської імперії. У 19 – початку 20 ст. – містечко Канівського повіту Київської губернії.

За ревізією 1847 р. в повіті було „Стеблевське єврейське суспільство”, у складі 413 чоловік.

За переписом 1897 р. всього жителів 5746, їх 1472 єврея.

У 1910 р. діяло одне приватне єврейське чоловіче училище.

У 1913 р. діяла синагога та ощадно-позичкове товариство. Євреям належали 45 магазинів та торговельних підприємств, склад аптечних товарів, обидва лісові склади. Арон Айзенштейн утримував аптеку, Злата Маламуд – заїжджий двір.

Також євреї заснували сукняну фабрику (Нахман Шміель, Йосип Юзефов та Ізраїль Левіт).

Влітку 1941 року Стеблів зайняли частини вермахту. У вересні 1941 р. в урочищі Добжик було вбито 143 єврея.

(Продовження в наступному номері)

	Проект „ТУРБОТА ПОКОЛІНЬ – ХЭСЭД ДОРОТ” було створено та працює за підтримкою „Джойнт” (JDC) – провідною єврейською міжнародною гуманітарною організацією, яка понад 30-ти років допомагає нужденним євреям і розвиває єврейське життя у країнах колишнього Радянського Союзу. Детальну інформацію про JDC ви знайдете на сайті: www.JDC.org	Цдака ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”.	Сайт ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”.	Сторінка ЧОБЕФ „Хесед-Дорот” в мережі Фейсбук.
	Соціальні послуги для підопічних (жертв нацизму) ЧОБЕФ „Хесед-Дорот” надаються за підтримки гранту від „Конференції з матеріальних претензій єврейського населення до уряду Німеччини”.	9 786177 233670	Газета „Разом-Інейнем”. Засновник – Черкаський обласний благодійний єврейський фонд „Турбота поколінь – Хесед Дорот”. ідентифікатор медіа – R30-03581. Адреса редакції: 18010, Черкаси, вул. Б.Хмельницького, 66. ☎ (0472)37-70-79, 54-41-48; 54-43-11. e-mail: ineinem20@gmail.com http://hesed-dorot.ck.ua Надруковано в друкарні м. Чернобай. Наклад 800 прим. Підписний індекс 90781. Розповсюджується безкоштовно.	Наші спонсори: Єврейська Федерація Великий МетроВест Нью-Джерсі та Міжнародна громадська організація Центр „Джойнт”.

Прохання поводитися з цим виданням акуратно – в ньому є слова Тори.